

L'esperit democràtic va crear una multitud de societats que engloben i organitzen tota la població per estaments i tendències que miren de subvenir a totes les necessitats i donen cos a totes les aspiracions.

L'afany individual s'esperonava en la vida col·lectiva: el lletraferit sempre trobava un lloc on publicar o declamar els versos; l'aspirant a dramaturg o a director d'escena disposava amb facilitat d'una companyia d'afeccionats; i l'artista, d'un periòdic.

De totes maneres, són freqüents les queixes dels lletraferits pel fet de no anar més enllà del seu cercle i incidir en capes populars. És fora de dubte la capacitat cultural de Sabadell, però es constaten les dificultats per a engrossir-la i enriquir-la. Els artistes, els periodistes, els escriptors i els activistes són anomenats "els solitaris", en paraules de Joan Arús, director del *Diari de Sabadell*, el futur autor d'un sonet elogiós dedicat a Franco –en castellà, naturalment– amb motiu de l'apoteòsica visita del dictador a la ciutat el 1942, i que apareix publicat en el llibre *Franco en Sabadell*, de mossèn Ernest Mateu Vidal, arxiver municipal.

Recordem, diu l'historiador, que només una minoria accedia a un cert nivell d'instrucció. I els autors, artistes i activistes provenien de famílies de la burgesia, a banda del clergat. De totes maneres, hi ha autors sorgits del medi obrer que van fer una obra important, com el novel·lista en llengua castellana Bartomeu Soler, amb tota una carrera plena d'èxits durant el franquisme, però que avui és oblidat; i el geògraf Pau Vila, pare de la divisió comarcal.

Sabadell-Barcelona. Cal no oblidar un fet importantíssim que, per massa obvi, ha estat poc considerat, a parer de l'historiador, i que marca la personalitat de Sabadell: el caràcter suburbà amb relació a Barcelona.

El marca en diversos sentits. En primer lloc, els autors sabadellencs sabien, com ho sabia l'impressor Sallent, que la ciutat es projectava amb facilitat cap a Barcelona i, per tant, podien pensar en el més exigent lector barceloní, sense sortir de Sabadell. Això explica, per exemple, l'empenta i l'ambició de la Colla de Sabadell.

A més, el pas professional de Sabadell a Barcelona es podia fer amb naturalitat

FRANCESC CASANOVAS RIERA / AHS

Fàbrica J. Puncernau, després Llorens i Torra. Sabadell, entre el 1919 i el 1926.

total, sense girar-se d'esquena a la ciutat natal. El feren, per exemple, Joan Oliver i Joan Costa i Deu, que va entrar a treballar a *La Veu de Catalunya*, cridat per Prat de la Riba, sense desvincular-se de Sabadell. Durant la dictadura de Primo de Rivera va fundar i dirigir *La Veu de Sabadell* (1924-1929) i durant la República va presidir l'Associació de Periodistes de Barcelona, on va editar els *Annals del periodisme*. La proximitat a la capital, constata Bengual Berenguer, és font de contraposició: atracció i absorció enfront d'expansió i autonomia. Des de Barcelona, un sabadellenc que hi va tenir una reeixida carrera periodística, Josep Castellet Pont (Sabadell, 1879-Barcelona, 1929), plantejava el mèrit del gran desenvolupament social i cultural de Sabadell, tan a prop de la metròpoli.

El cap i casal era una altra escala i en molts aspectes una competència inabordable, però també resultava un esperó. De fet, sense aquestes capacitats locals, l'atracció metropolitana –considera l'historiador sabadellenc– no hauria tingut l'efecte d'incitació, sinó simplement de diluïció.

D'una altra banda, afegeix, la vida suburbana de Sabadell oferia també una perspectiva diferent de la vida barcelonina, una perspectiva més irònica, perquè es feia des d'una perifèria humil i alhora irreductible, tal com ho expressava Francesc Trabal el 1928 en l'article "Les gràcies sabadellenques".

Els famosos. El catàleg permet a l'historiador Bengual Berenguer d'elaborar una llista amb la biografia d'una vintena d'autors sabadellencs –nascuts o relacionats amb la ciutat– l'obra dels quals, editada a Sabadell o no, ha tingut una clara projecció a fora. Els criteris de la tria són un cert pes de l'obra publicada en aquest catàleg i una certa repercussió en l'àmbit català o més enllà de l'obra i de l'autor.

A més dels integrants de la Colla de Sabadell, o de Joan Costa i Deu, Bartomeu Soler i Pau Vila –ja esmentats–, els escriptors apareixen al costat de polítics, pedagogs i científics. Es diuen Joaquim Folguera Poal, Feliu Elias, *Apa*, Joan Vila Casas, Lluís Elias Bracons, Miquel Poal-Aragall, mossèn Lluís Carreras Mas, Pau M. Turull Fournols, Joan Sallarès i Pla, Amadeu Aragay Daví, Agustí Rius i Borrell o Miquel Crusafont.

Cap no ha arribat a superar, en producció, l'integrant Fèlix Sardà i Salvany (Sabadell, 1841-1916), el més prolífic autor sabadellenc, com ho reflecteix gairebé un centenar de referències. Sardà i Salvany és autor de la popular obra *El liberalismo es pecado* (1884), edició poliglota en vuit llengües, castellà, català, èuscar, galleg, llatí, italià, francès i alemany, impresa a Barcelona.

Lluís Bonada